

Verklarende woordenlijst behorende bij de transcripties van het Oude Gasthuisboek van Doesburg

A

a(b) (Latijn): vanaf
abuse, abuus: misstand, bedrog
accorderen: bepalen, overeenkomen
actum (Latijn): geschied, gepasseerd
ad vitam (Latijn): bij leven
advenant : evenredigheid (nae advenant: in evenredigheid met, in overeenstemming met)
aeczyse: zie assise
aenerven: krachtens erfrecht verkrijgen
aengaen, angaen: beginnen, aanvang nemen
aenpaert: aandeel
aenseggen: melding maken van, bekend maken
aensteren: zie aenerven
aentasten: in gebruik nemen, in bezit nemen
aenvoeden: (aan)fokken (vee)
af(f): o.a. minder
afcopen: afkopen, aflossen, zich van iets vrij kopen
affkortongh, afcortinge: korting, mindering
afflivich: dood, overleden
affvaren: heengaan, vertrekken
afslach: mindering, korting
alieneren: vervreemden, verkopen, overdragen
alinghe: geheel en al, volkomen, alle
allewege: altijd, overal, in elk opzicht, in alle gevallen
almysse, aelmoesene: aalmoes, barmhartigheid
als: o.a. alles, alles te samen, in 't geheel
ame: aam, maat voor vloeistoffen
amplieren: aanvullen, uitbreiden
anthoefde, anthovet, anthoof: dam, waterkering, ophoging van de grond
anxt: risico, vrees, gevaar
apen: open
appertinenten (znw.): toebehoren
approbatie: goedkeuring

assise, assijs, achijns, aeczyse: accijns, belasting
attesteeren: getuigen, formeel verklaren
attestor (Latijn): ik getuig, hetgeen ik getuig
aver ind an: erbij, tegenwoordig als getuigen
averdragen, overdragen: een overeenkomst met iemand sluiten
avergewesen: zie overwisen
avergift, overgifte: eigendomsoverdracht
averluiden, overluiden (znw.): getuigen
averst: uiteindelijk, tenslotte, verste, achterste

B

ba(e)de: (gerechts)bode
badom: bodem, grondlaag
barnen, bernen, branden (by bernende kersse: d.m.v. een veiling bij brandende kaars)
baven: boven
becliven, bekleven: bekliven, hechten aan
becroeden, becrodén: zich bezig houden met, zich afgeven met
beffurens: bevorens, te voren
begaden: bewerken, bebouwen, verzorgen, behandelen
behalt: levensonderhoud, bewaring, veiligheid
behanden: overhandigen, ter hand stellen
beheltlicken, beholtlicken: behoudens
behoef, behoeve: behoefte, nooddruft, voordeel (enen sinen behoef doen: iemand van het nodige voorzien)
behoven: behoeven
bekroen, becroon: bezwaar (door rechtsmiddelen), klacht
bekroenen, becronen: bezwaar maken, door rechtsmiddelen opkomen tegen iets, klagen over
belacht: belegd
beli(e)ven, belyeven, beliven: toestemmen in iets, goedkeuren
benode: om iets verlegen, behoeftig
bequaeme: aangenaam, passend, geschikt (vgl. Duits bequém)
berenten: met rente bezwaren, verpanden
berichten, berechten: berechten
bes(a)eyen: bezaaien
besat: zie besetten
bescheiden(e): van zekere/vastgestelde waarde (betreffende geld)
bescheiden: bepalen
bescheyt: afspraak, beslissing
besetten: een geldsom of rente vastzetten, (bij testament) bepalen, iemand iets vermaken

besolren: van een zoldering voorzien
bespieren: verhinderen
bespierende, bespierende: tegenwerking, belemmering
bespraecken: overeenkomen, (in rechte) aanspreken
bespreck: het bespreken van iets, (gerechtelijke) eis, aanspraak
bestaen: recht /aanspraak hebben op (in den bloede bestaen: nauw verwant zijn)
betoon: (schriftelijk) bewijsstuk
bevorewerden: bedingen
bewieslick: te bewijzen, aantoonbaar
bewillinge: inwilliging, bewilliging
bieden: gelasten, gebieden, doen weten
bisunder: apart, afzonderlijk
blauewe guldens: soort belasting, lasten op een stuk grond liggend
bo(e)ren: beuren, in ontvangst nemen
boirden, boorden: afrasteren
borchgrave: stadsgracht
boriger, borger: burger
bouwen: landbouw, akkerbouw bedrijven, bewerken van het land (vaak in tegenstelling tot weiden, veeteelt)
bouwman, bouman: landbouwer, pachter
bouwstede: boerderij
bouwynghe, bouwinge: boerderij
boxen: broeken
braken (betreft land): bouwland ploegen, doch onbezaaid laten om het rust te geven
branden, opbranden: door inbranden merken
brantroede: haardijzer, waarop het brandhout lag
breken: scheuren, bewerken, fijn maken(van land), ontginnen
broeck, broec: vochtig stuk land, laagland, weiland
buijtenman: o.m. niet binnen een bepaald rechtsgebied horend persoon
burge, borge: borg (burge ende gelove stellen: plechtig beloven en borg stellen)
bursemaker, borsemaker: maker van beurzen
butken, butkijn: bot, zilveren muntstukje
byenden: binden
byh: bij, tot (vgl. Duits: bis)

C (zie ook bij de k)

cachelaven(t): fornuis
camer(e): bepaald gedeelte van land/water
camp: zie kamp

casseren: vernietigen, buiten werking stellen
causa mortis (Latijn): wegens overlijden
cedele, cedel, ceel: akte, schriftelijke verklaring
chrichslopen: verloop van de oorlog
chrychs, crijch: twist, oorlog
cijns, cyns: zie tijns
claesken: zilveren munt van geringe waarde
clare: zuivere
cloet, cloot: stuk grond
clymmer, clemmer, climmer: munt, met afbeelding van twee tegen elkaar opspringende leeuwen
commervrij: zonder belasting, onbelast
commissie: opdracht
competeren: rechtens/rechtmatig toekomen
compon(i)eren, componeren: overeenkomen, schikken
compteur: commandeur
conditionijren: bedingen
conformite: overeenstemming
consent: toestemming
consentieren: toestemmen, goedkeuren
contributie, conterbussije: heffing in tijd van oorlog om inkwartiering en/of willekeurige schattingen te voorkomen
contschap: bekendmaking, aankondiging
copen: kopen
coram (Latijn): in tegenwoordigheid van
cost: kost, maaltijd, levensonderhoud
crichshelffven: krijgshalve, wegens oorlog
cruesicijren: o.a. kruislings opbinden
current: gangbaar, courant
custbaer, kusetbaer: deugdelijk, ongeschonden, in goede staat, bruikbaar

D

dackdycht: dicht van dak, zo dat het niet lekt
dacke ind geracke(in goede...haelden): in goede staat houden
daerentenden: daarna
daertegens: daartegen, waartegen, met het oog waarop
dagelixsche (daegelijckse) richter: lage rechter
dienen: dienen, een dienst verrichten, ook wel: de pachtsom uitkeren
dijkgraef: dijkgraaf, de door de graaf of landsheer aangestelde ambtenaar, die met het toezicht op de dijken

in een bepaald district is belast
dijksignaaf: dijkboek, register met de namen der dijkplichtigen met vermelding van de dijkvakken waarvoor zij verantwoordelijk waren
discretie: beoordeling, oordeel
dispositie: beslissing, beschikking
distrahiren: verhuren, uitbaten
doeren, dorn, doorn, doren: doorn, doornstruik
doet: dood, te niet gedaan, krachteloos, vervallen
doorschieten:(betreffende boekbinden) het toevoegen van blanco bladen tussen de bladen van een boek
draf (drab): bezinksel, drab, bierborstel
driess: braakliggend, onbewerkt
duck, dicke: dikwijls
duen, doen: doen
duslange: zo lang, tot dusver

E

echte: wettig, door huwelijk verbonden
eeneg, enich: enig, ietwat, luttel
eenpaerlick: aaneengesloten
eerlic: op gepaste wijze, fatsoenlijk (bijw.), aanzienlijk, gepast (bnw)
eghen, engeen, egeen, egene, negeen: geen, geen enkel
emploieren: gebruiken, aanwenden
eodem die (Latijn): op dezelfde dag
erdenken: bedenken, verzinnen
erentfeste: edelachtbare (eretitel)
erffkoop: erfkoop, waardoor de eigendom voorgoed overgaat
erfflyck, erfelike: krachtens erfrecht, bij erfopvolging
erffwahre, erfware, ook wel erfborge: permanente waarborg
erfpacht: pacht/huur, die vererft, die niet eindigt bij de dood van de pachter/huurder
erfrente: rente die vererft, overgaat op de erfgenamen
ergo (Latijn): (al)dus
estimatie: schatting
ex adverso (Latijn): daarentegen, daartegenover
ex testamento (Latijn): krachtens testament
executieren: gerechtelijk ten uitvoer leggen
expiratie (znw.): verstrijken
expirieren: ten einde komen, aflopen
expresse, expresselijc: uitdrukkelijk

extinctie: tenietgaan, aflossing
extrahieren: uittreksel maken
eyrch, erch, arch : kwaad, (arg)list (sonder e(y)rch ofte lyst: te goeder trouw)

F (zie ook bij de v)

facit (Latijn): dit maakt
falueert, faluiert: is waard
fanne, vane: inhoudsmaat, o.a. voor bier
falte, foute: gebrek, tekortkoming, gemis
felen, feilen: ontbreken, gebrek hebben aan
ferpell: kwade trouw, arglistigheid
filius (Latijn): zoon
fine, ten fine: uiteindelijk, ten slotte
firdel, vierdel: het vierde deel van iets, in het bijzonder van een maat, o.a. van wijn
foeder, vueder, vuer: wagenvracht
foeren, fueren: zie voeren
fuerens, furens, voere, vuere, fuers: voer, wagenvracht, hoop
fymmen, vimme, vim: stapel of hoop van een bepaalde omvang, 100-104 bossen of schoven (riet, hout)

G

ganz, gans: geheel en al, volkomen
garvkamer, gerfcamere, gerwecamere: sacristie, kerkekamer
gast, garst: viertal garven gemaaid graan, viertal schoven
gate: steeg
geboerlick, geboorlijk: passend, billijk, betamelijk
gebreck, gebrec: gemis, tekort, achterstallige schuld, schuldvordering, tekortkoming
gedeputeerde: afgevaardigde
geer, gere: schuin/spits toelopend stuk grond/land
geerhoeck: in een punt uitlopend stuk land
gegolden: zie gelden
geheget gerichte (hegen: omheinen, afsluiten): in de juiste vorm gehouden terechtzitting
gekaeren, gekoren: zie kiezen
gekoft: zie copen
gelaven: plechtig beloven
gelaegh: gelachgeld, kosten voor verteringen
gelden: betalen
gelicker handt: op dezelfde wijze

geloeff (gelove): belofte
geloest: zie los(s)en
gelonen: belonen
gemeinen, gemenen: bedoelen, menen
gemeyner, gemene, gemeine: gezamenlijk, gemeenschappelijk
gene: straks genoemde, gindse
generalicken: algemeen
genge: gangbaar, geldig, in omloop zijnde
genghe ind gheve: algemeen erkend, geldig, gangbaar
genoegen, genuegen: genoegen nemen met, zich tevreden stellen
genote, genoot: iemands gelijke, gezelschap, door geboorte gelijk in stand, rang
genslich, ganselike: geheel en al, volkomen
genyten: genot hebben van, gebruik maken van
gerackheyt: goede toestand, goede orde (gerack(heyt) doen: ten dienste staan)
gerecelick, gereckelijc: fatsoenlijk, ordelijk
gerechte: geheel en al volgens de eis
gereede, gereet: gereed, gemakkelijk in geld om te zetten (gereet gelt: contant geld); zie ook: rede, reet
gerichtlicke, gerichtliche: in rechte, voor het gerecht
gering(e): spoedig, weldra (alsoe geringh: zodra)
gerne: met genoegen
gesaemender handt: gezamenlijk
geschege: zie geschien, geschieden
geschien, geschieden: geschieden, gebeuren
gesleeten: zie slijten
gestaeden: toestaan, toestemmen
gestalt(e): gesteldheid, toestand, vorm, manier (deser gestalte, in aller gestalt, daer gestalte dat)
gesynnen, gesinnen: goeddunken
gewissen: zeker stellen, tot zekerheid stellen
ghescyct: zie geschien, geschieden
gheswaren, gesworen: zie gesworen
gesworen: zweren, beëdigen
gonnen: schenken, begunstigen, gaarne geven, vergunnen
goor, goer, gore: laagland, drassig land, broek
graaf: brede schop
grau: ruw, onbewerkt
grave, graef: gracht, sloot
griet: grof zand, steengruis
groot, grote: naam van een muntstuk, geldeenheid (zie ook: pachtgroet)
guetlick, goedelijc: geschikt, deugdelijk

gulden (znw.): munt
gulden, gelden (ww.): waard zijn, opbrengen

H

haelden: onderhouden, zorgen voor
haese (Duits: Hose): beenbekleding, kous, laars
halfscheid: helft
halm: (stro)halm, (jur.) (halm als teken van) bezitsoverdracht (myt monden, handen, halmen: ter bevestiging van de transactie wordt een halm als rechtssymbool overhandigd, waarschijnlijk onder het uitspreken van bepaalde woorden)
hantgelde(gelt): (jaarlijkse) rente
hantreycken: overhandigen, leveren
hantschryfft, -schrift,-schrivinge: ondertekende verklaring, akte
hanttastinghe (= hantslach): handslag als teken van trouw, een plechtige handeling tot verzekering van trouwe nakoming van een belofte/verplichting
have, haeff: have, eigendom, bezitting
heemraad, heimraad: lid van een raadgevend college, raadspersoon, raadslid, college van raadsliden in dijk- en polderzaken
heest: lage begroeiing, kreupelhout
hegge: haag, omheining
helder: houder
hent : tot (hent op: tot aan, hent ther tit dat: totdat)
herenpacht: aan de landheer te betalen pacht
heres ex asse (Latijn): universeel erfgenaam
hinderlick: belemmerend, schadelijk, nadelig
ho(o)gen, hoegen (ww.): hoger bieden (op een veiling)
ho(o)gen, hoegen, hooging (znw.): hoger bod, opbod, veiling (op een hogen: (op een veiling) bij opbod)
hoeyen, hoygen: hooien
hoffstat, hofstede: boerenwoning, hofstede, de grond waarop een hof met bijgebouwen staat
hoijcke: huik, mantel (met kap over het hoofd)
hoir, hoeren: haar, hun
hopfenyer: hovenier
houwen: hakken
huier, hure, huyer: huur, pacht
huisarmen: huiszittende armen, de inwonende armen van een bepaalde gemeenschap (t.w. van een stad/kerkgenootschap/parochie)
hulprede: uitvlucht, voorwendsel
hurst, horst: struikgewas, kreupelhout, bosschage, begroeide hoogte

I-J

i(j)nmanen: aanmanen om te betalen, invorderen

in rem propriem (Latijn): fol. 411v, zie de samenvatting

inclusen: ingesloten, ergens inbegrepen

indoen (enen (in) iet indoen): iemand het recht op iets bezorgen

infractie: verbreking, schending, inbreuk

Insetten, insaten: ter veiling brengen, veilen, de inzet/het eerste bod doen bij een veiling, een vast of roerend goed voor iets als onderpand zetten

Item (Latijn): eveneens, evenzo, het gebruikelijke beginwoord van een nieuwe paragraaf of post op een rekening

itlicke, itlijce: iedere, elke

Jo(a)chimdaler: zilveren munt, genoemd naar de zilvermijnen in het Oostenrijkse Joachimstal

K (zie ook bij de c)

kaeren, keren: afwenden, tegenhouden, zich keren, tot andere gedachten komen

kamer, camere: een bepaald stuk van het land/water

kamp, camp: veld, afgeperkt/omheind stuk land van onbepaalde grootte, akker

kar: wagen met twee wielen

kempken, campken: verkleinwoord, zie kamp

kerse: kaars (bi bernender kerse: op een openbare verkoop)

kiesen: kiezen

kinnetje, kintje, kijntien: inhoudsmaat (boter, zeep)

klinckert: gouden munt

kloet, cloot: klomp, kluit, stuk grond

kloetken, klotken: verkleinwoord, zie kloet

knootbaer, knuitbar: geschikt om geknot te worden (van wilgen)

kockmoer, kockmoeder, keukenmoeder: het vrouwelijke hoofd der keuken (in gast- en weeshuizen en andere gestichten)

koeckspijss, kockspijs: eten bereid in de keuken, eten uit de keuken

koir, koer, kuer, co(i)re: keuze

kolhofft, koelhof, koelhave: moestuin

kommer, commer: last, hinder, schuld, rentelast, onkosten, geldelijke lasten

kommerfry: zonder lasten, onbelast

konfratter: ambtgenoot, confrater

koopmanschap: koop en verkoop, handelswaar, koopwaar

kopken, coppeken: munt, ¼ van een penning

krich: krijg, oorlog
kroeden, kroedigen, kruedigen: zich toeëigenen, aanspraak maken op
krot, crot, crod: last, hinder, belemmering
kulsnijder: castreerder
kump(e), kumme, comme: kom

L

laeten: kwijtschelden, ontslaan, laten houden
lant ende sant: bebouwd en onbebouwd land, ook: al wat iemand heeft
leijgrave, leidegrave, leigrave: watergang, hoofdsloot, waterafvoer in vochtige gebieden
lertauwer, ledertouwer: lederbereider
libra (Latijn): pond als geldeenheid, munt
librum (Latijn): boek (in eodem libro: in hetzelfde boek)
lieffpachtinghe, lijfpacht: levenslange huur of pacht
lodze, loodze, loodse: schuur, (bouw)loods, stal
loepes: gangbaar
loete, lote, lott: stek, spruit
loij, loy: lui, traag, laat
los(s)en, loes(s)en: aflossen, bevrijden van (pand of andere last), (in)lossen van pand
luttick: klein, luttel
lyfrenthe: lijfrente, rente gedurende het leven, eindigt bij de dood van de ontvanger

M

ma(e)lder, mailder, molder: een maat voor graan en andere droge waren
maech(ge)scheit: boedelscheiding
maenre, maner: hij die aanmaant, maner
maetken: zie mate, verkleinwoord
man(ne)waerheit: erewoord
manc(k): gemengd (manc saet: gemengd graan)
marchte, marct: markt, marktprijs
marcken, marke: onverdeelde grond voor gemeenschappelijk gebruik, ook wel die gemeenschap zelf,
grenspaal, landpaal
margenghelt, morgengelt: belasting, die over het aantal morgens wordt omgeslagen
mate: beemd, weiland, hooiland
mate: wijze, manier
mayen, meyen, meygen, meigen: maaien
meecht: dienstmaagd

meertken, mare: plas van stilstaand water, poel, ook: wetering, buitendijkse geul
mengel(en): een vochtmaat, pint
mennengat: doorgang voor paard en wagen, rijweg over het land van een ander
mer: maar
messen, missen, mesten: mesten, bemesten
mets, mits, mids: vanwege, benevens, behalve (mits dat: omdat)
mis(be)talinge: wanbetaling, gebrekkige betaling
mitsgaders, metgaders: alsook, alsmede, benevens
modo (Latijn): onlangs, nu
moer: zie: kockmoer
mombar, momber: voogd
monten: munten
morgen: een landmaat (letterlijk: zoveel land als met één span in een morgen kan worden geploegd)
moyte, muyte, meute, muete: opstand, protest
mydwinter, middewinter: de kortste dag, Kerstmis
myn: min (bij berekeningen), minder
myt: o.a. ook, mede

N

naeweyde: het beweiden van land na de hooibouw, het recht tot naweide
nootdruft, nootdorft, nodrueft: behoefte, levensonderhoud, leeftocht, al wat men nodig heeft

O

obgenannte: bovengenoemde
obligatie, obligacie: verplichting
octavus (Latijn): achtste
oder: of
oer,oere,oren: haar, hun (pers. en bezitt. vnw)
oerber, orber: gebruik, profijt, (geldelijk) voordeel
oerdt, oert, oirt, oord: als geldswaarde: het vierde deel van een munt
oeverste, overste: uiterste, verst gelegen, het buitenste deel van iets
officium (Latijn): taak, ambt, plicht
ommermeer, emmermeer: voortaan, voor altijd, in elk geval, zeker
onbecrodiget: onbelemmerd
onbegrepen: ongestraft, straffeloos, onaangetast, te goeder trouw
onbeha(e)lt, onbehacht: zonder kosten, schadeloos, niet aansprakelijk
onbekroent, onbecroont: zonder dat men daarover kan klagen

ondersetten: bezwaren, verpanden
onfeijlbaerlick: buiten enige twijfel, stellig, beslist
ongereken: nog niet verrekend, nog onbetaald, niet mede gerekend
onlosbaer: niet aflosbaar
onraet, onraedt: onkosten, geldelijke lasten, (veiling)kosten
onrede, onreet: o.a. niet gemakkelijk in geld om te zetten; zie ook: rede, reet
ontgeltenichse, ontgeltenis: betaling, vergoeding
onverdeilt, onverdeelt: onverdeeld, in z'n geheel
onverhaelt: zonder kosten, onverhaald
onvertaechlike, onvertogelicke: zonder uitstel, onverwijld
ooye: uiterwaard, weiden nabij een rivier
opbranden, branden: brandmerken
opdrift: het recht van het drijven van vee op een land, in de wei laten
ophalden, ophouden: onderhouden, open houden, in bedrijf houden
oplage: ophoging of verlegging van een dijk
oproepen: omroepen, aankondigen(bij een veiling), het uitroepen ten verkoop, ten oproep verkopen
opsatynge, opsettinge: vaste bepaling, verzekering
opsien: letten op, toezicht houden
opsienders: toezichthouders; in het Gasthuisboek de burgemeesters die waren aangewezen om toezicht te houden op de gasthuismeesters
orbaerlic: noodzakelijk, nuttig
orderre, ordene, ordre: verordening, (leef)regel, gewoonte
ordonnantie: verordening, de bevoegdheid om te verordenen, ordonnantie
ossencamp: veld voor de os/stier
overhemelt: van een 'overhemel' (ook wel baldakijn) voorzien
overmits, overmids: door, ten gevolge van, omdat, wegens
overstaen: (ambtshalve) tegenwoordigheid
overwisen: aanwijzen, aan iemand het gebruik/de eigendom van iets toekennen, overdragen

P

pachtgroet,-groot,-grote: rekeneenheid/munt waarin de pacht betaald moest worden
pachtinge: het pachtrecht van een vast goed of van een andere bron van inkomsten
panden, peynden: beslag leggen op, in beslag nemen
pant: voorwerp of stuk land waarop pandrecht is gevestigd tot zekerheid van de voldoening van een verplichting, zaak waarop beslag is gelegd
pantbrief: rentebrief op een vast goed, akte van hypotheekschuld
pantheer: pandcrediteur
pantpenningen: pandsom, hypotheekschuld

pantschap: het goed waaraan gepand is, het recht dat men krachtens pandrecht op een goed heeft
pantshillingen: pandsom, hypotheekschuld
pantverschrijving: hypotheekakte, gerechtelijke vestiging/overschrijving van pand of hypotheek
pasch, pessche, pesken: aan water gelegen weiland, beemd
passieren: ook: bekrachtigen, verlijden
paten (znw), paters: (wilgen)tenen, stekken
paten (ww), poten: poten, in de grond steken
pay(e)ment: betaling, betalingstermijn
pe(e)ne: straf (onder peene van: op straffe van)
pendonge, pandinge: executoriaal beslag
pensioen, pensenne, pensie (latijn: pensio): jaarlijkse of op andere termijnen betaalde uitkering, lijfrente
ploich: ploeg (onder de ploeg hebben: onder beheer hebben)
poll: door aanslibbing gevormd land
pond, pont: ook de naam van een geldswaarde (zie ook: stadspond, stad libra)
pontschattinge: belasting opgelegd naar iemands geschatte aantal ponden (d.w.z. vermogen, i.h.b. aan onroerend goed)
possessor (Latijn): bezitter
prellingen: jonge scheuten, stekken
presentie, presencien: presentie(geld)
principaell, principale: hoofdwerk (het origineel), hoofdpersoon, principaal, hoofdaansprakelijke (soms met: in solidum (Latijn), voor het geheel, de hele som), zie ook het artikel: “Burge ind geloeff stellen, een voor all als prinssepael”, pag. 36 e.v. van de uitgave.
provena(e)r, provendenaer: provenier, iemand die in het bezit is van een provende, die recht heeft op een dagelijkse of wekelijkse uitdeling van eten, kostkoper
proper: eigen
prove, provende, provinghe: (het recht op een dagelijkse) uitdeling van eten en drinken, rantsoen
pulwe, poluwe: peluw, kussen

Q

quaed, quaet: slecht, nietswaardig, gering, onjuist, onvoldoende, gebrekkig
quartier: vierde deel van iets, een kwart
qui supra(Latijn): welken boven, welken tevoren (genoemd), boven genoemden
quiteren: vrijstellen van, kwijtschelden
quyt, quit, qwit: vrijgesteld van, ontheven van, vrij, onbelast (quit copen: aflossen)

R

rac: goede toestand, goede orde (in rake ende dake houden: goed onderhouden, van gebouwen)

rackheyt, racheit: huisraad, inboedel
raeden, raden, roden: rooien (van bomen), (bos)grond bewerken om er bouwland van te maken
rechte (bnw.): overeenkomstig het recht of rechtsgewoonte
rede, reet: gereed, contant (van geld), gemakkelijk in geld om te zetten, roerend (rede ende onrede goet: al dan niet gemakkelijk in geld om te zetten goederen, roerend- en onroerend goed); zie ook: gereede, onrede
redener, redenaer: (van re(e)den, re(i)den= gereedmaken, afwerken) degene die iets gereedmaakt
redinge, reddinge: het in orde brengen/regelen van iets, het zich redden
reetuyn: versperring, afsluiting
remitteeren: vrijstellen, kwijtschelden
renunciëren, renuntiëren: afstand doen van
requireeren: verzoeken
resolutie: voorstel, besluit
retractiren: terugtrekken, terugkomen op
retrocederen: terugleveren
Rijnsgulden: munt, een in de Rijnstreek geldende goudgulden
rijt: sloot, waterloop, wetering
ro(e)de: lengtemaat, oppervlaktemaat, de naam van een bepaalde hoegrootheid land
roeck, rock: rogge
rueren, ruren, roeren: oproerig worden, in opstand komen, bezwaar maken
ruware: ruigte, ruig groeiend gewas, i.h.b. specie (bestaande uit rijshout, etc.) voor het dempen van sloten en verstevigen van dijken
ruwaren, rouwaarden: van rivierdijken, van 'ruware' voorzien, met 'ruwaar' d.i. met rijs, riet, stro, etc. bedekken
rychtersba(e)de: gerechtsbode, gerechtsdienaar
ryder, rijder, rider: rijder, ruiter, naam van verschillende gouden munten (met afbeelding van ruiter)

S

saitz, saet, sait: zaad, gewas
salvo meliori calculo (Latijn): onder voorbehoud van betere berekening
sampt: tezamen, gezamenlijk (sampt ende besonder: tezamen en ieder afzonderlijk)
scelynx, scelinge: geschil, onenigheid
schaardijck, schaerdic, schoordijc: schaaldijk, dijk met weinig of geen voorland
schaep: schap, plank
schemel, schamel: nederig, arm
schemel: inhoudsmaat (vnl. graan) (als landmaat: een stuk land van zodanige grootte als met een schepel zaad kan worden bezaaid)
schepenrichter: rechter van de schepenrechtbank
scheuren: (van weide) omzetten in bouwland

schietende aan, scyete op: grenzend aan, gelegen aan, zich uitstrekkend tot
schillinck, schellinc: schelling, munt
schnijder: kleermaker
scholte, schoutete, schout: vertegenwoordiger van het landsheerlijk gezag, bestuurlijk/rechterlijk ambtenaar
schoof, schoef: bos van stro; schoof, garf van aren
schoon, schone: schoon, mooi, aantrekkelijk (in de superl., tot synen schoensten: op de voor iemand
voordeligste wijze (ook van geldelijk voordeel), zo gunstig mogelijk)
schouw: inspectie van o.a. dijken en sloten door het waterschapsbestuur
schouwelijke: afschuwelijke
schutschoot, scuetschoet, schutschate: afgeschutte ruimte voor loslopend vee
secker: zeker, vaststaand, betrouwbaar
seedel: zie cedele
seersant: sergeant
segel: zegel (segel ende brieve: bezegelde akte)
seijsaet: zaaizaad
sellyghe: zalige
seygen: zaaien
sideval: zijlinie
sieckte: ziekte, kwaal, lichamenlijk ongemak
sitten: stoel
slach, slege: slag, klap, toeslag bij koop, pacht en dgl., toeslag op een veiling, ook: perceel, stuk land, deel
van een dijk tot welks onderhoud iemand gehouden is, waarop hij is aangeslagen
slachter noot: slachtvee
slaetemaker: slotenmaker
slijten, sli(e)ten: (executoriaal) verkopen, toewijzen (door de rechter)
snaphaan: munt ter waarde van plm 6 stuivers met afbeelding van een ruiter met wapen in de hand
solidum (Latijn): het geheel, de hele som (in solidum: voor het geheel, hoofdelijk), zie ook: principale
sonder (voegw.): maar, echter
sonst, sunst: anders, verder
sowaer: waar ook, overal waar
spil, spel: spelt, aan tarwe verwante graansoort
spint: inhoudsmaat (vnl. graan)
stadt libra, stadt pond, stadspond: stadspond als munt, geldeenheid, zie ook: pond
staedich: bestendig, vast, aanhoudend
stardt: staart
stede(bnw), steder: vast, onverbrekkelijk, van kracht blijvend, aanhoudend, bestendig, aaneengesloten
stede(znw), sta(d)t, steijdt: plaats, plek (in die stede gesadt: in de plaats gesteld van), ook als tijdsbepaling in
uitdrukkingen, van steden aen: terstond
suchte, socht(e): (epidemische) ziekte .

sufficiante: geschikt, voldoende, in staat tot
summa (Latijn): de som, het totaal
sustineren: beweren, menen
sweren: onder ede verklaren, met een eed bekrachtigen, plechtig verklaren

T

t(h)endes, tenden (te enden): na (afloop van), na verloop van (daerentenden: daarna), van plaats: aan het einde van
terminarius: bedelmonnik
testis (Latijn): getuige
testor (Latijn): ik getuig
thoseggen: toestemming
tienden, tenden (ww): tiend heffen, tiend betalen
tiendt, teendt, tynt (zww): een belasting, tiend(e), een evenredig deel dat een rechthebbende (oorspronkelijk de kerk, later ook (feodale) heren, vandaar herentiend) mag heffen van de opbrengst van grond van een ander.
tijns, tyns, cijns: cijns, een vergoeding door de gebruiker van iets, betaald aan de eigenaar of door de eigenaar aan een andere rechthebbende; pacht, huur, rente
tocht(e): vruchtgebruik
tochtgraaf, tochtgrave: tochtsloot, poldersloot
toedoen: steun, medewerking
toestendich: toebehorend
tofel: pantoffel
train, trein: o.a. verloop, gang van zaken, werking, gebruik
transfix: akte die wijziging brengt in een andere, oudere akte
tresoor, tresoyr: kast, buffetkast, dressoir .

U (zie ook bij de v)

ut iuris (Latijn): naar recht, rechtens
ut supra (Latijn): als boven
utehouden, utehouwen: uithouwen, verwijderen, uithakken uit de grond
utehouden, uuthouden: (o.a.) tot een bep. tijd, het einde van een termijn, in pacht houden
uthleggen, uteleggen: uitgeven, betalen, voorschieten
uthrichten, uterechten: uitvoeren, betalen
uthvervolgen: gerechtelijk uitwinnen, door middel van een vonnis verkrijgen
uutdoen, utedoen, uthdoen: uitgeven, land in pacht
uitganck, uteganc: periodieke betalingsverplichting m.b.t. een huis of erf .

uitgescheiden: uitgezonderd
uutpeynden, utepeinden, utepanden: beslag leggen op, door panding iets van iemand innen
uutroepen, uteroepen: uitroepen, afkondigen, omroepen
uutwijsende: zie uutwisen
uutwisen: bewijzen, uitwijzen
uytgesleten: zie slijten, sliten

V (zie ook bij de u)

vacat (Latijn): het staat open, is leeg, staat niets, is vrij gevallen, niet meer van toepassing
valet (Latijn): het is waard
vede, veete: vijandschap, twist, oorlog
verbant: verplichting, verbintenis, verbonden zijn
verborgen: een borg stellen voor de nakoming van een verplichting
verbuten: (ver)ruilen
verderff, verderfenesse: verderf, schade, verwoesting
verdoen: besteden, uitgeven, aanwenden
verdragen: overeenkomen, een overeenkomst sluiten
verduchten: duchten, vrezen
verfaertijt: vertrektijd, vervaldatum, ook: ingangsdatum
vergost: zie gonnen
verhantgelden: omzetten in een (jaarlijkse) rente
verhoefslaging: onderhoud van de dijken dat wordt omgeslagen over de aan de dijk gelegen hoeven
verhogen, verhoginge: openbare verkoop/verpachting, veiling
verkakordert, verackordiert: zie accorderen
verlaeten: ontheffen van een verplichting, vrijstellen van, kwijtschelden, opgeven, afzien van
verliden, verlieden: verlijden/passeren (van een akte)
vermenen: menen, geloven
vermitz, vermits: (wegw.) daar, omdat, (voorz.) ten gevolge van, om , wegens, door middel van, door
vermogen: (rechts)kracht (nae vermogen: krachtens)
vermuege, vermoge: (rechts)kracht (nae vermuege : krachtens)
verobligieren: verbinden
verondersaten: zie ondersetten
verrechten, verrichten: vergoeden
verschieten: voorschieten, vooruit betalen
verschrijven: overschrijven op een andere naam, schriftelijk verpanden (een rente verschrijven: een rente vestigen)
versetten: verpanden, verhypothekeren

versijen, versien: voorzien van
verstant: betekenis, beding, overeenkomst
versuemen: nalaten, verzuimen
versumelick, versumich: nalatig
vertegen, vertyen, vertien: afstand doen (i.h.b. van een recht)
vertoch: uitstel, oponthoud
vertreck: uitstel
vertychgenisse, vertichnisse: het afstand doen van bezit c.q. van een recht
vervallen: vervallen, vergaan, bouwvallig worden, bezwijken
vervolgen: aandringen op, verzoeken om
verwaerlick: waarlijk, naar waarheid, voorzeker
verwinnen: overwinnen, terugwinnen, herwinnen, (in een proces) verkrijgen
verwissinge: zekerheidstelling, cautie
verwonnen: zie verwinnen
vest(e): bevestiging van hetgeen in een akte beschreven staat, bewijsstuk
vestenis, vestenisse, vesteninge: zekerheid, bevestiging, bekrachtiging
vicarius: bezitter ener vicarie, pastoor
vigilie (Latijn): de dag voorafgaand aan een kerkelijke feestdag/gedenkday van een heilige
virvalt, vervalt, vervelt: zie vervallen
visieren: beogen
voeder, voider: inhoudsmaat, gewicht
voeder, vueder, voer, vuer, vor: voer, wagenvracht, hoop
voederhuys: opslagplaats, voorraadschuur, voederhuis
voege, vouge: regeling, manier, wijze
voel, vele: veel, voor een groot deel
voer, vor, vuer: zie voeder
voeren, vueren: vrachten, vervoeren, ergens heen brengen
voerkommer, vorecommer: de last die al op een goed rust
voet: lengtemaat (plm. 29 cm)
voirgerurt, voregeruert, voregeroert: boven genoemd
volle(e)st: hulp, geldelijke ondersteuning (te volleste: ten behoeve van, als tegemoetkoming in de kosten van)
vollentagen: volledig
volleste, volleest: (geldelijke)steun (te volleste: ten behoeve van, als tegemoetkoming in de kosten van)
vortvaren, vortfaeren: te werk gaan, handelen in rechte
vracht: omheining
vrende, vrunde, vrent, vrient (zn.): vriend, naaste, (bloed)verwant (komt ook voor als bnw.)
vrij, vri: gevrijwaard van, m.b.t. geld, waarvan niets gekort wordt
vryen, vrein, vriën: vrijstellen, ontslaan van een geldelijke verplichting, aflossen

W

wachten: bewaken, letten op, verzorgen

waer: borg

waerschap: vrijwaring, garantie, borgstelling

wantdycht, wantdicht (bnw.): waarvan de muren in goede staat zijn

warden, waerden: waarborgen, zeker stellen

waren, waeren (in rechte): waarborgen, garant staan

waren, waeren: zorgen voor, bewaken, zich kwijten van een plicht, letten op, onderhouden

warster: verzorgster

wartlicx, werltlijc: wereldlijk

watergrave: sloot, gracht

weder (als uitdrukking van richting): tegen

wederkoop, wedercoop: (het recht tot) terugkoop, wederinkoop

wederstaen: weerstand bieden, weerstaan, zich verzetten tegen, opkomen tegen

weerhilicken: hertrouwen (hilijc: huwelijk)

weert saecke dat (= ware het zake dat): in het geval dat

wegge: brood

weijt: tarwe

weirde: waarde

weren: zich verzetten, opkomen tegen, weerstand bieden aan

wert, wart, weert: in de richting van, waarts, naar, tot

wes: hoe, waarom, totdat, wat ook, al wat

weteringe, wateringe: afwatering, wetering, sloot

wijncoop, wijnkop: wijn die ter bekrachtiging van een overeenkomst door koper, verkoper en getuigen

(wijncoopsliede) wordt geschonken en door de koper bij wijze van handgeld betaald wordt

wijncoopsliede, wyncopslude: zie “wijncoop” hierboven

wilneer, welnere: eertijds, vroeger

winkel: hoek, punt, afgelegen plek, stuk land

woe: voor zover als, hoe, hoedanig, op welke wijze

woerde, woert: laag liggend land, waard

woest: verlaten, braak, onontgonnen, vervallen, leeg, onbewoond

wracht, wrechte, wrachtingh, wrechte: omheining

wrachten: omheinen

wullewever: wolwever

wynnen, winnen: verkrijgen, ontvangen, er bij winnen, winst behalen

wyserry, visscherij: visserij, het (mogen) vissen, viswater

wytlyc, wettelyc: wettig, overeenkomstig de wet

X, Y

Z

zije: ziel